

טלומיט

כרת כי תצא 3101

ה"ס 3

וכי יהיה באיש חטא משפט מות והומת ותלית אתו על עץ (כא-כב)

בעת שנפטר המקובל הגדול רבי משה קורדברו ז"ל, פירש הארי הקדוש ז"ל את הפסוק: "וכי יהיה באיש חטא משפט מות": וכי יהיה איש צדיק גדול, אשר יחסר בו היסוד של משפט-מות ("חטא הוא מלשון "חסרון", כמו: "הייתי אני ושלמה בני חטאים") - שאין עליו שום צבירה, אשר בעסיה יהא עליו למות, ובכל-זאת "והומת" - הוא נפטר מן העולם - ותלית אותו על עץ" - תלה תתלה זאת בחטא של עץ-הדעת. שבעטיו נגזרה מיתה אפילו על צדיקים כאלו, כמו שאמרו חכמינו: "ארבעה מתו בעטיו של נחש" (בבא-בתרא י"ז)...

1

אין ע"כ

כי תבא בכרם רעך ואכלת ענבים כנפשך שבעך ואל כליך לא תתן (כג, כה)

באמרי שמאי מבאר לפי דברי המדרש בקהלת רבה (ה, כא) מעשה בשועל שמצא כרם מגודרת ולא היה יכול ליכנס לאכול את הענבים, פרט לנקב קטן בגדר. צם ג' ימים עד שהרזה ונכנס לכרם דרך הנקב, אכל מן הענבים והשמין ולא היה יכול לצאת מהכרם. צם עד שהרזה שוב, ויצא מהכרם. כך הוא העולם הזה, כמו שנכנס ריקן לעוה"ז כך הוא יוצא. תני בשם ר' מאיר, כשאדם בא לעולם ידיו קפוצות, כלומר, כל העולם כולו שלי הוא, אני נוחלו. וכשהוא נפטר מן העולם ידיו פשוטות, כלומר: לא נחלתי מן העולם הזה כלום, שכן שלמה אומר "כאשר יצא מבטן אמו ערום ישוב ללכת כשבא, ומאומה לא ישא בעמלו שיולך בידו" (קהלת ה, יד).

2

יציג ע"כ

לפי מדרש זה אפשר לפרש "כי תבא בכרם רעך", היינו כשאדם נולד ויש לו עמליו, הוא יתקשה ויבא אליו עמליו, ויש לו רעה דעלד סני. "ואכלת כנפשך שבעך", אולם לכליך לא תתן, כשיצא מן העולם לא יקח אתו מאומה, כמו המשל עם השועל. דאמרין בשילהי אבות, כשעת פטירתו של אדם אין מליין לאדם לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות אלא ונוחו ומעשים טובים בלבד, היינו אין האדם לוקח אתו מהעולם הזה כלום אלא מצוות ומעשים טובים.

3 Gurtwisch

The Name of the Parsha

Although the ideal of peace is so prominent in the Torah, God designed and created the world in such a way that it leaves man subject to an almost constant inner strife, having to wage relentless battle with his evil inclination. In fact, the Zohar (II 188b) points out that the Hebrew word for bread—lechem—is derived from the same root that denotes "war." This symbolizes the concept of the continuous struggle between the base and sublime natures of man, whether he eats his bread as a glutton in the manner an animal eats its food, or on a higher level—to keep the body healthy in order to be able to do what is good and right in accordance with the Will of the Creator. One source of inspiration to help a person succeed in overcoming these challenges, is to reflect upon the source of his soul. Our Sages taught that Jewish souls actually preceded the rest of creation (Bereishis Rabah 1:4), and were even "consulted" by God when the "decision" was being made whether or not to create the world—and the souls gave their full consent (Rus Rabah 2:1). Thus, from the elevated position of the soul, the soul would not have consented to its creation. At that moment, the soul appreciated how things that we perceive now as a negative influence or an "enemy" (because they attempt to deter us from observing God's Will) are in truth an aid to Divine Service—for they enable us to serve God out of our own free choice, rather than as mere robots. Therefore, even the creation of our "enemies" had the soul's full consent. A soul never forgets. Even after it comes down into a body, facing the ongoing struggle between the base and the sublime, the soul retains an unbreakable inner strength and imperviousness to anything that may deter it from its mission. And this is the message of our Parsha: "If you go out (Ki Seitzer) to war"—when the soul "goes out" of its heavenly setting into a body, to fight a war between the material and the spiritual, it never loses sight of the fact that every obstacle is surmountable. Through meditating upon this point, we can always be upon our enemies, i.e. transcending every material adversity. Letter of 5th Torah

(4) המצנן צקר

(ד) הקם תקים עמו: לפי סוגיית הגמרא בכ"מ (לא, א) טעם מצות פריקה³⁹ וטעינה

(בפסוקנו) משום צער בעלי חיים, ואפילו טעינה איכא צערה דבהמה כדאיתא התם⁴⁰, אלא פריקה איכא צער טובא. ולמאן דאמר צער בעלי חיים לאו דאורייתא⁴¹, היה נראה טעם המצוה משום חסרון כיס דומיא דאבידה⁴², ואפילו טעינה איכא חסרון כיס, כדאיתא התם⁴³ דאדחכי והכי בטל שוקא או אחי גנבי וכו'.
ואבל הרמב"ם כתב הטעם משום דבעל החמור עומד נבהל ויש לחוש שמא ישהא על ממונו ויבא לידי סכנה⁴⁴. ויבמוק עמו ומדכתיב (בפסוקנו) "בדרך" דוקא, ואי משום צער בעלי חיים מאי שנא, אלא משום שמא ישהה בדרך יותר מדאי ויסתכן. ואע"ג דבפרשה⁴⁵ לא כתיב "בדרך", מ"מ הדין הכי הוא כמו שכתבתי שם. ואע"ג דאם אין בעליו עמו גם כן הכי הוא⁴⁶, אין זה אלא חוק, כדן הרבה דיני תורה דהעיקר הוא מטעם, והפרטים תוק⁴⁷, שלא חילק התנב"י, שהרי בפירוש תניא (כ"מ לבב)

(5) כהמס' פ"ו ה"ו ר"ח

יג הפוגע בשנים אחד רובץ תחת משאו ואחד פרק מעליו ולא מצא מי שיטעון עמו. מצוה לפרוק בתחילה משום צער בעלי חיים ואחר כך טעון, כמה דברים אמורים בשהיו שניהם שונאים או אוהבים. אבל אם היה אחד שונא ואחד אוהב מצוה לטעון עם השונא תחילה כדי לכוף את יצרו הרע: יד השונא שנאמר בתורה הוא מישראל. לא מאומות העולם. והיאך יהיה לישראל שונא מישראל והכתוב אומר לא תשנא את אחיך בלבבך. אמרו חכמים כגון שראהו לבדו שעבר עבירה והתרה בו ולא חזר הרי זה מצוה לשנאו עד שיעשה תשובה ויחזור מרשעו. ואע"פ שעדיין לא עשה תשובה אם מצאו נבהל במשאו מצוה לפרוק ולטעון עמו ולא יניחנו נוטה למות שמא ישתהה בשביל ממונו ויבא לידי סכנה. והתורה הקפידה על נפשות ישראל בין רשעים בין צדיקים מאחר שהם גלויים אל ה' ומאמינים בעיקר הדת. שנאמר אמור אליהם חי אני נאם ה' אלהים אם אחפוץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו ויהי:

הקם תקים עמו. (כ"ב ד)

האדם מהויב לטעון עם בעל החמור המשא על חמורו, דכתיב הקם תקים עמו. ולאפוקי אם הלכו הבעלים וא"ל הואיל ועליך מצוה לטעון טעון. פטור, שנאמר עמו. וכדאיתא בספרי. וכן בכל עניני האדם אם מקדש עצמו מלטטתה, מקדישין אותו מלמעלה. אם האדם מבקש אחר התפלה, נצור לשוני מדע ושפתי מדבר מרמה, אם הוא בעצמו נשמר מזה, אזי מן השמים יעזרוהו אבל אם משליך האדם זה אחרי גוו ואינו עושה מאומה להשמר מזה, איך יבקש זה מתקב"ה?

(6) ח"ה

וכן אנו מבקשים בתפלתנו "והאר עינינו בתורתך", ואם אין אנו יושבים תיכף אחר התפלה אל השולחן ללמוד, אזי אין תפלתנו מתקבלת. הא למה זה דומה. לאחד שמבקש מהכרו להלוות לו איזה סך, והמלווה הסכים, ובקש את הלווה לבוא אליו לכיתו ושמה יתן לו את ההלוואה. ואם הלווה מתעצל ללכת אין לו להתרעם על המלווה על שלא הלווה לו. כן הדבר בעניננו, האדם מבקש מהש"ת להאיר עיניו בתורתו, והקב"ה משיבו, מוכ הדבר אשר בקשת, שב אל השולחן וקח נמרא או משניות בידך, ואאיר את עיניך. אולם אם המבקש מסהר לעזוב את בית הכנסת לעסקיו, ואינו שם לב לעסק התורה, או אין תפלתו מתקבלת, ומה שבקש הרי זו תפלת שוא, מבקש בפיו ולבו כל עמו. ב.

(7) ג"ע ר"ה

(ב) ובה ה"י מפרש המשנה רבי מאיר אומר, הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה וכו', ואם בטלת מן התורה יש לך בטלים הרבה כנגדך. ואם עמלת בתורה יש לך שכר הרבה ליתן לך (אבות פ"ד) ולכאורה מה פרוש הדברים, "שכר הרבה" כלום יקבל יותר ממה שמגיע לו? וזה באירון של "בטלים הרבה כנגדך". — אלא עיקר ביאתו של האדם לעולם הזה היא ללמוד תורה, וכל הזמן שהאדם עמל לפרנסתו נהשב לו כאונס ואין הוא נענש על בטול התורה בזמן ההוא, אבל ב"א. כשהאדם זחיר שלא להתבטל מלמודו בשעות הפנויות מעבודתו, והוא לאמר התנא. הוי ממעט בעסק, הש"ך זמנך להרבות בלמוד התורה, אם תבזבז זמנך לריק, יש לך בטלים הרבה, תענש גם בעד הזמן שטרחת לפרנסתך. לעומת זה, אם עמלת בתורה יש לך שכר הרבה ליתן לך, תקבל את שכרך גם בעד השעות שעבדת בהן לפרנסתך, בבחינת השב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה, מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה.

ז) למען ייטב לך והארכת ימים, לשון זה נאמר גם אצל כבוד אב ואם בדברות שניות, ולשון למען ייטב לך משמע שממילא נמשך לך טובה מזה והנה כבוד אב ואם הדבר פשוט שאם תכבד אביך ואמך אזי ממך יראו בניך וכן יעשו גם לך כשיגדלו, נכן כשיראו בניך שלוח האם בעופות ילמדו ק"ו שאם אתה נוהג כבוד במולידין אפילו בבעלי חיים ק"ו שינהגו כבוד במולידיהן, ושכר שניהם אריכות ימים לפי ששני מצות אלו מחזיקים האמונה בחידוש העולם כי כמו שיש סבה לכל סבה ומשתלשל הדבר עד הסבה הראשונה ית', כך כל נולד יש לו מוליד עד המוליד הראשון ית' ואליו ראוי לחלוק כבוד ומכבודו ית' חלק לכל המולידין המשתלשלים מאתו ית' מסבה לסבה, ע"כ הזכיר בכ"מ שמירת השבת אצל מצות כבוד אב ואם, כי השבת הבא לזכר חידוש העולם גורם לקיים מצות כיבוד אב ואם, להוציא מדעת מאמיני הקדמות האומרים שאין לעולם שום התחלה והכל מחויב המציאות ולפי סברתם הנבערה אין יתרון למוליד על הנולד, ואנחנו מאמינים שהמוליד הראשון ית' חלק מכבודו לכל המולידים המושפעים מאתו ית' וזהו טעם כיבוד אב ואם ושלוח הקן, ומטעם זה סמך המצוה למצות כי תבנה בית חדש ואמרו רז"ל (תנחומא תצא א.) קיימת מצות שלוח הקן תזכה לבנות בית חדש מה ענין זה לזה אלא לפי שמצות שלוח הקן מביאך לידי אמונת חידוש העולם שהקב"ה בנאו וחדשו על כן מדה כנגד מדה תזכה גם אתה לבנות בית חדש וזהו יסוד האמונה וכתוב (חבקוק ב.ד.) וצדיק באמונתו יחיה. כי ע"י האמונה הוא דבק במקור חיים על כן שכרו אריכות ימים ולכן דרשו (בד"ר.ו.ב.) על שלוח הקן פסוק אורח חיים פן תפלט (משלי ה.ו.)

8
כ"מ ק"ו

9
גזין בית השטוק

1 וכן מצינו בשאר מצוות, כגון פסח מצה ומרור שנצטוו ישראל על אכילתם עוד קודם מכת בכורות שאז פסח ה' על בתי ישראל וקודם שלא הספיק בצקם להחמיץ, אלא על כרחך שהמצוה סיבה להטעם ואין הטעם

6 סיבת המצוה. ומצינו שכבר קיים אברהם אבינו כל התורה ועל ואלא ויחזה (קידושי פב.) וקרבו פסח בכלל, וכן ביצחק שעשתה רבקה שני גדיי עזים (תולדות כז.ט) אחד לפטר ואחד למטעמים (רש"י שם מפרקי דרבי אליעזר פל"ב.) אף שאז לא היה שייך טעם המצוה. ולכן כוונת (נא יב.פא) "משכו וכו' לכם צאן למשפחותיכם ושחטו חבסר"י בה"י וחדיעהו. ישפך ידעו מקרבן זה אף שלא ידעו טעם קריאת שם זה. (ועי' בית הלוי על התורה פרשת בא על פסוק והגדת לבנך.)

1 אמנם יתור נראה הפרשה איירי כבן גדול ומלומד היודע ענין יצ"מ והנסיים שנעשו אז. רק לבו נטה לצד המינים והאפיקורסים המתחכמים ואומרים טעמים למצות ואחרי שימצאו איזה טעם שאינו שייך בזמנים אלו יאמרו שכבר נתבטלה המצוה וחיובה חלילה, וכמו כח הרעפארעם המשובשים בדעתם הנותנים זמן להמצוה ואומרים מצוה זו היתה שייכת אז באותו זמן מסיבות שכודים מלבם לא בזמן הזה אי רק באותו מקום ואותו מדינה לא במדינה אחרת וכיוצא בזה מדבריהם הנלחים, אין דעוני להאריך בזה ולהביא דבריהם הנלוזים. והנה מצות פסח לכאורה אין לקרותה חוקה רק יש

10
ק"ו
כ"מ
כ"א

(בגד"ה) לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' וגו' על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך בעצאתכם ממצרים והיינו בני עמון ואשר שכר עליך אלו בני מואב את בלעם בן בעור מפתור ארם נהרים לקללך.

1 וצריך ביאור ושהרי רל החרי"ג מצוות נאמרו לו למשה בסיני עם כללותיהן ופרטותיהן (עי' רש"י בהר כה,א) וגם לאו של "לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה'" בסיני ואמר, וא"כ אמאי אמרה התורה הטעם "על דבר אשר לא קדמו וגו' ואשר שכר וגו'" שמאורעונו אלו וזו לסוף מ' שנה במדבר.

דואר זמנו, שזאננה יאין יחטעם יסיפה להמצוה אלא שכל המצוות חוקי ה' המה, וצוה הקב"ה לרחק את בני עמון ומואב אף אם לא היה המעשה שלא קדמו בלחם ובמים ולא שכרו את בלעם. ומה שאמר משה טעם זה היינו משום שהקב"ה מנהיג את העולם שמכח המצוה מתהפך הטבע, וכמו שמצינו בשלוח הקן שאסור לומר על קן צפור יגיעו רחמיך משום שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים ואינו אלא גזירות המלך (מגילה כה.). אבל עיי ברמב"ן (תצא כ.ו.) שאף שאין הרחמים סיבת המצוה מ"מ המצוה מלמדנו מדת הרחמנות שעל ידי המצוה מתהווה בטבע האדם להיות רחמן, ועיי בספר החינוך מצוה תקמ"ה. וכמו כן מחמת הצווי לא יבוא עמוני ומואבי משום ששורשם רע מאד, על כן סיבב הקב"ה שיעשו מעשים אלו שמחמתם נבין

3)

(11) pe

החוב לקיים ולעשות מצוה זו ולא נהיה כפרי טובה, וכן דקדקו רבותינו ואמרו מצוה זו שאנו אוכלין כו' על שום שלא הספיק בצקם כו' דהוא רק טעם דמשי"ה אנחנו מקיימים מצוה זו. אבל עיקר יסודה של המצוה למה כן היא המצוה איננו בשביל זה מה שהיה במצרים דהרי התורה קדמה לעולם וגם קודם העולם היתה התורה והיה כתיב בה מצות מצוה, וגם אברהם אבינו וכל האבות קיימו התורה כולה עד שלא ניתנה וא"כ הוא בליל ט"ו בניסן אכל אברהם מצוה ומרור אע"ג דאז היה קודם גלות מצרים, ועל כרחך מצות אלו לא נצטוו מגאולת מצרים רק הוא להיפוך דמוכות מצות פסח ומצה ומרור שיש בלילה הזאת נצמחה גאולתן ממצרים בלילה זו, וזהו דמשיב להרשע על חקירותיו והגדת לבנו ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, לא אמר לו בעבור שיצאתי ממצרים אני עושה המצוה רק להיפוך בעבור מצות אלו נתחדש לנו יצ"מ, וזהו בכלל בכל טעמי המצות דלא בשביל הטעם נעשה המצוה רק להיפוך דבעבור המצוה בא הטעם. וכמו דראינו דבוכות פסח ומצה ומרור שיש בלילה זו זכו להגאל ושלא הספיק בצקם להחמיץ. וכן זכינו לבטל ע"ז של המצרים כפומבי לעין כל ולא יחרץ כלב לשונו לזכור הוא בכל המצות, ובוזה נסתרו כל חקירותיו של הרשע דאין לו מקום לערער לומר דבהבטל הטעם בטל המצוה חלילה. ונמצא דהמצוה בעצמה בעצם יסודה היא חוקה לא נודע לנו עיקר טעמה והיא קיימת לעולמים בלא הפסק:

וְיִזְבְּרָהּ כֹּהֵן הַמִּשְׁחָה שֶׁל הַפֶּסֶחַ וְהַגִּדַת לְבָנֶיךָ בְּיוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּעִבְרַת הַלָּשׁוֹן לֵי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם גּוֹי וְשִׁמְרַת אֶת הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֵד מִיָּמִים יְמִימָה. דֹּאֲעִיג דְּהַם מִצְוֵי שְׂכֵלִית אַחַר שְׁחִידֵי לֹו דְּהַטַּעַם כֹּא מִן הַמִּצְוֹת דְּאִיכּוּן הַמִּצְוָה בְּעַצְמָהּ הִיא חֻקָּה וְקִיָּים לְעוֹלָם מִיָּמִים יְמִימָה בְּלֹא הַפְּסֵק גַּם כִּשְׁתַּחֲדַשׁ אִין זְמַן שְׁלֹא יִהְיֶה שִׁיךְ הַטַּעַם הַנּוֹדְעִים. וְהִי תְּשׁוּבָה מִסְּפֵק לְהַרְשֵׁעַ וְהַבִּירִיוּ.

אבל בזמנינו אלה אשר כלנו חכמים ומאמינים באחדות הבורא ואין בעולם שום זכרון לע"ז וגם אחד לא ימצא בעולם שיעבד לשה וכבר בטל הטעם כולו ועכשיו שוב אין מקום לעבודה זו ואין בה כבוד לה, והוה שידקק ואמר מה העבודה הזאת לכם הקרבת הפסח אין זו חשובה עבודה לה' כלל, וכאומר דבזמן הזה צריך לעבוד את ה' באופן אחר שיהיה נאות לפי הזמן והמקום. ומראה בטלפיו סימני טהרה דבעיקרו גם הוא מודה דצריך לעבוד את הבורא רק באופנים אחרים שיאמר הוא, וכאשר נמצאים עתה כמה מהמינים הבוים מלבם היאך לעבוד את ה' ובאופנים שמסדרים לפי גסות שכלם. וזהו שבפסוק אחר אמירת הרשע מה העבודה הזאת לכם כתיב ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בניי בנגפו את מצרים, ואין זה התשובה להרשע דהרי התשובה לרשע הוא בעבור זה כו' רק התורה ציותה כאשר האדם שומע דברי מינות כאלה יחזק לכו באמונה כדי שלא ינסו הדברים בלבו, וע"כ ציוה תיכף אחר שמעו דברי הרשע ואמרתם זבח כו' לא כתיב ואמרתם להם דו האמירה היא לעצמו ולחזק לכו שלא יפעלו דברי הרשע מאומה בלבו:

וְעַל דְּבָרָיו אֵלֹו בָּאָה הַתְּשׁוּבָה וְאִף אֶתָּה הִקְהָה אֶת שְׁנֵי וְאִמֹר לֹו בְּעִבְרַת הַלָּשׁוֹן לֵי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם. וְיֵשׁ דְּבָרִים אֵלֹו תְּשׁוּבָה וְסִתְרָה גְּדוּלָה לְכָל דְּבַר הַאִפְקוּרְסוֹת שְׁלֹו. וְהוּא דֹאֲעִיג דְּטַעַם זֶה אִמַּת דְּפִסַּח שְׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּשַׁעַת מַעֲשֵׂה הִיתָה הַזֵּרָאָה לְבִיטוּל ע"ז שְׁלֵהֶם. מ"מ עוֹד חִדֵּשׁ לְהַרְשֵׁעַ חִדּוּשׁ דְּבָרִים שְׁלֹא יֵדַע מֵהֶם, וְהוּא דָּגַם בְּהַמְצוֹת שְׁאֵנוּ יוֹדְעִין בְּהֶם הַטַּעַם וְכִמּוּ כְּמַעֲשֵׂה שְׁאִמְרוּ בְּהַ טַעַם עַל שְׁלֹא הַסְּפִיק בְּצַקֶּם שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ לְהַחֲמִיץ עַד שְׁגָאֻלַם. וְכֵן מְרֹר שְׁבֹא לְזִכֹּר שְׁמֵרֹו הַמִּצְוִיָּים חִיָּיהֶם וְפִסַּח עַל שְׁפִסַּח עַל בְּתֵי אֲבוֹתֵינוּ. מ"מ בּוֹדָא דֹאִין זֶה עִיקֵר יִסּוּדָהּ שֶׁל הַמִּצְוָה וְלֹא מֵטַעַם זֶה נִתְחַדְּשָׁה הַמִּצְוָה, וְהַטַּעַם אֵינוּ רָק דְּבִשְׁבִיל זֶה מוּטָל עֲלֵינוּ

בה טעם גלוי ומפורסם. וכמבואר בילקוט (ש"ר טו. ב) וכוזה"ק שכזה הראו ישראל ביטול לע"ז של המצרים, שהיו המצריים עובדים לטלה וכמבואר בפסוק (שמות ת, כב) הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם. ומשי"ה נצטוו ישראל לשוחטו ולבל לשבור כו' עצם למען יהיו העצמות שלו מושלכים בחוצות, וכן לצלותו כשהוא שלם שיהיה ניכר מהותו שהוא שה למען יראו המצריים וכל אדם מה שעשו ישראל לע"ז שלהם וידעו הכל שאין בה ממש. ובמדרש פרשת בא (טו, ו) כתב אמר הקב"ה למשה שישחטו הפסח א"ל הן נזבח תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלטו א"ל חייך אין ישראל יוצאין מכאן עד שישחטו ע"ז שלהם לעיניהם, ובודאי דהיא מצוה שכליית ולא חוקה וכל אדם אפי' הרשע מודה בה שכן החיוב לעשותה אחרי שהמצריים הכבירו שיעבדו קשה כל כך על ישראל בחורם ובלבנים וקלקלו אותם בנפשותם עד שגרמו ע"י שיעבודם הקשה שכמה מישראל הוכרחו מתוך אונסם לעבוד ע"ז שלהם וכמו דאיתא במדרש (ילקוט שמות רלו) הללו עבדו ע"ז והללו עבדו ע"ז, והש"ת נקם נקמת עמו ועשה במצריים שפטים ובע"ז שלהם והוציא ישראל לחירות וביד חזקה הסיר מהם טומאתן ומשכם מהע"ז של מצרים והכניסם תחת כנפיו להיות לו לעם סגולה ודואי דהיה חוב מוטל על ישראל אז בשעת מעשה לבטל הע"ז של מצריים, וכמו שאמר הכתוב משכו וקחו לכם איש שה, ואיתא במדרש (טו, ב) משכו ידיכם מע"ז וקחו לכם שה 8 כו', וכן בכל שנה ושנה כשמגיע זמן גאולתם על ישראל היה החוב הקדוש להקריב הפסח להראות ביטול ע"ז של מצריים למען ידעו הכל כי לה' המלוכה ואין בלתו. רק הרשע בא כמתחכם ואומר מה העבודה הזאת לכם, כאומר 6 לדגם אני מודה במצוה זו רק היא היתה נאותה בזמנים הקודמים שהיו נמצאים בעולם אנשים סכלים מאמינים בענייני עבודה זרה ודאי עקירתה עבודה חשובה לישראל לעשות פסח,

ומתרשותו, אשר נוא טומן לרגלם. וחלק מבצלי החיים בחרו מרצונם הטוב בעבודת' ונכבשו לפני האדם. הוא אמנם דואג לכל מחסוריהם במאכל ומשקה ודירה, אבל עובד בהם בסרך וגם מכין לעצמו טבח מבשרם. וחלק בע"ה שחרי חושש, אשר לא נתנו את צואריהם בעול האדם, בורחים ממנו כמטחוי קשת, והם דואגים בעצמם למאכלם ומשתם ולדירה. ואף כי קשה להם להשיג את כל אלה ובפרט בחורף, אבל חששים הם לנפשם, אין נוגש לעבודה ואינם כצאן לטבח יובל. וכשהאדם רוצה לטעום גם את בשרם, הוא יוצא לצוד ציד הנרג איתם בחצים מרחוק, אבל

(12) (11) ומחיר כלב... כי תועבת ה', בשלמא אתנן זונה נחא, שהרי הוימה שנואה לפני המקום, אבל מה חטא הכלב, שאפילו מחירו אסור למזבח? ונ"ל שבה גלתה תורה, את הסתייגותה ממעשה בנידה וריגול ושזו היא מלאכה בוי' ומאוסה לפני המקום, ושהכלב הוא המרגלי' הגדול נגד שאר בעלי חיים חבריו'. ונבאר דברינו: אמנם ה' אמר לאדם: ורדו ברגת הים ובעוף השמים, ולנח: כל רמש... לכם יהי לאכלה, ובקבלה: כל שתה תחת רגליו צנה ואלפים... (תהלים ח'). אבל יחד עם זה נתן הקב"ה רצון וכח בידי נפש כל חי להציל א"ע מידי האדם ולהמלט על נפשו או להסתר משהיתותיו של האדם

4

14 (14) כ"א

כד.א. וכתב לה ספר כריתות.

בס' דברי אליהו הובא מס' זכרון בספר. והוא לר' יהושע העשיל טינגעו, וילנא תר"ס, ולשונו שם: "שמעתי כמדומה לי, בשם הגר"א ז"ל".

איתא בתוס' (גיטין ב, א, ד"ה המביא גט): ומה שנוהגין לכתוב י"ב שורות בגט אומר ר"ת משום דגט בגימטריא י"ב.

הטעם למה בחרו בגט שאין לו ביאור בשום מקום, יאמרו ח"ד או ז"ה, או י"ב שהם גם-כן מספר זה. יש לומר, משום שאין בלשון הקודש שום תיבה שתהיינה שתי אותיות אלו רצופות

בתוכה, להראות כי נתפרד הזוג, כמו שנאמר וכתב לה ספר כריתות³⁷.

³⁷ הראוי הגר"ח קניבסקי שליט"א למשי"כ בזה בספרו "טעמא דקרא" כאן, דגם את האותיות נ"ק ו"ט ו"ץ ס"ג לא מצא פסוקים בפסוקים. וי"ל דגם הוא הראשון שאינו סגור, וכתב עוד דלהוותה המובא כאן. דהגר"א אמר הביאור אנב דברי התוס', אתו שפיר, דרק גס הוא בגימטריא י"ב. יצוין שכבר קדמו להגר"א בזה בקהלת יעקב לר"י אלנאי לשון חכמים אות קסג.

בין זכירת שבת לזכירת עמלק: כוס היין וכוס החומץ

זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים" (כת. וז)

"אמר משה: זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים. אמרו לו ישראל: משה רבינו, כתוב אחד אומר: זכור את אשר עשה לך עמלק, וכתוב אחד אומר: זכור את יום השבת לקדשו — היאך יתקיימו שניהם? זה זכור וזה זכור? אמר להם משה: לא דומה כוס של קונדיטון לכוס של חומץ, זה כוס וזה כוס, זה זכור לשמור ולקדש את השבת, שנאמר: זכור את יום השבת לקדשו, וזה זכור לעונש, שנאמר: זכור את אשר עשה לך עמלק" (פרקי דרבי אלעזר, פרק מד)

1 הדברים סתומים וחתומים: איזו סתירה מצאו ישראל בין שתי הזכירות הללו, וכי אין די מקום במוח ובלב כדי לקיים את שניהם?

גם תשובתו של משה רבינו טעונה ביאור: מה חידש להם באמרו "זה זכור לשמור ולקדש וזה זכור לעונש", והרי כך הוא פשוטם של דברים?

ומה כוונת המשל שהביא משתי הכוסות? וכי מה שיכול אדם לשתות שתי כוסות הוא רק משום שיש הבדל בין יין לחומץ? וכי אין האדם יכול לשתות שתי כוסות יין? והלא מהנמשל נראה כי רק משום ששתי הזכירות שונות במהותן זו מזו, יכול האדם לקיים את שתיהן?

ביאור נפלא על כך, אמר הגאון רבי אברהם וויינפעלד, בעל שו"ת "לב אברהם":

ב"ספר החינוך" (מצוה רמא), כתב בביאור האיסור של "לא תיקום", וזה לשונו: "משרשי המצוה, שידע האדם ויתן אל ליבו כי כל אשר יקרהו מטוב ועד רע, הוא סיבה שתבוא עליו מאת השם ברוך הוא, ומיד האדם מיד איש אחיו לא יהיה דבר בלתי רצון השם ברוך הוא, על כן כשיצערנו או יכאיבהו אדם, יידע בנפשו כי עוונותיו גרמו והשם יתברך גזר עליו בכך, ולא ישית מחשבותיו לנקום ממנו, כי הוא אינו סיבת רעתו, כי העוון הוא המסבב, וכמו שאמר דוד המלך עליו השלום (שמואל ב' טז, יא): 'הניחו לו ויקלל כי אמר לו השם יתברך' — תלה הענין בחטאו ולא בשמעי בן גרא", עד כאן לשונו.

למדנו מכאן, ששודש הנקימה והנטייה הוא בפגם באמונה, כי מי שאמונתו שלימה מכיר ויודע שהקמים עליו לדעה אינם אלא כגרזן ביד החוצב, ולא עליהם תלונתו, וככל שיתקן את מעשיו יפלו תחתיו כל הקמים עליו.

והנה, השבת הרי "אות היא לעולם כי ששת ימים עשה ה' את השמיים ואת הארץ", וכבר כתבו הקדמונים שהמאמין בבריאה יאמין בהשגחה, כי אחרת אין

13

בעה"ח מרגישים את הסכנה הקרובה ונטמנים בנקרות צורים ובמחולות מסוד האדם. והכלב הזה, שהוא א' מחייתו ארץ, שהשלימו עם האדם וגר בישוב, יוצא עם האדם לצוד ציד, ובחוש הריח המפותח שלו מוצא הוא את בעה"ח הנסתרים מפני האדם ומציא מנקרות הצרים ומסעיפי הסלעים את אחי"ו הנרדפים, הרוצים

להציל את נפשם ממות. והכלב הזה מתעבר על ריב לא לו" (שנמשל למחזיק באוני כלב, משלי כ"ו) ומוסר להריגה את "חברו", א' מבעה"ח. שבחר בחיי חופשי, וב"מרגל" הוא בא על שכרו ומקבל

התיבת בשר מיד האדם. מלאכת זו בוזיה היא בעיני ה', שאמנם התיר לאדם לאכול בשר חיתו ארץ, אבל נתן רשות ויכולת להם להציל את נפשם ולפיכך נא' גם על הכלב, כמו על הזונה: "כי תועבת ה' גם שניהם". ולפיכך נסמך פסוק זה אל ב' הפסוקים שלפניו: "אתנן זונה" אל

"לא תהי' קדשה" ו"מחיר כ"ב" אל "לא חסיר עבד אל אדניו". שאע"פ שהדין עם הארון והעבד הוא קנין כספו, אבל לא תמיד עלנך להמעט בדברים כאלה...

כמו שהכלב מסגיר תמיד בע"ח שכמתו אל האדם...

21

22

15

היגיון שיעזוב את ענייני ועסקיו ליד המקרה. ועל כן התקשר ישראל: אם נצטוונו לזכור את יום השבת ובכך להוכיח את אמונתנו בהשגותינו יתברך על ברואינו, איך יתכן לקיים את "זכור את אשר עשה לך עמלק", ולשמור רגש של שנאה למי שעל ידו התגלגלה רעתנו, והרי יודעים אנו שעמלק לא היה אלא שלוחו של מקום?

(6)
סע

ועל כך השיב משה: "זה זכור לעונש", והיינו כדברי הרמב"ם (ספר המצוות, מצות עשה קפט): "שציונו לזכור מה שעשה לנו עמלק מהקדימו להרע לנו, ושנאמר זה בכל עת ועת ונעורר הנפשות במאמרים להלחם בו וכו'. הלא תראה שמואל הנביא כשהתחיל לעשות המצוה הזאת איך עשה, שהוא זכר תחילה מעשהו הרע, ואחרי כן ציוה להרגם, והוא אמרו יתעלה (שמואל א' טו): 'פקדתי את אשר עשה לך עמלק לישראל אשר שם לו בדרך בעלותו ממצרים', עד כאן לשונו. הרי למדנו מהי כוונת "זה זכור לעונש" - שתכלית הזכרון הוא לעורר את השנאה, כדי שנוכל לקיים את המחייבה בשלימות.

6

11

כלומר: אף שמבחינת ההרגשה האישית של הניזוק צריך הוא לבטל את רגש השנאה, על ידי התבוננות בענין כפי שהוא ברמה של ידיעה, מכל מקום מבחינת הלכות שכר ועונש הרי זה נידון ברמת הבחירה, ובודאי אחראי המזיק למעשיו ונענש עליהם, ואם כן, מצות זכירת עמלק אינה קיימת אלא בהקשר של העונש, ומשום כך נצטוונו לעורר שנאתו בקרבנו, כי זהו מצרכי קיום העונש!

6

כמה מתאים הוא לאור זאת משל היין והחומץ: את כוס היין שותה האדם להנאתו, כמאמר הכתוב (תהלים קד, טו): "ויין ישמח לבב אנוש", בעוד כוס החומץ אין בשתייתה כל הנאה, אלא שותה אותה האדם לרפואה. זה גם ההבדל בין שתי הזכירות: זכירת השבת דומה לכוס היין, כי זכירה זו יש בה תכלית עצמית, ועליה להיות נר לרגלנו ואור לנתיבותינו בכל מהלך חיינו, להאמין שכל העובר עלינו לטוב ולמוטב הוא בגזירת עליון, אך זכירת מעשי עמלק דומה לכוס של חומץ, שאינו קיים אלא לרפואה של רפואה, זכור לעונש, ואל לה לזכירה זו להפקיע מאיתנו את זכירת השבת ולקחיה, אפילו כמלוא הנימוק:

4

באופן אחר ביאר הגאון רבי ישראל יעקב פישר שליט"א, ראב"ד העדה החרדית ירושלים:

26

אמרו רבותינו ז"ל: "עמר דר יהודה אמר רב: אלמלא שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהן אומה ולשון, שנאמר 'יהיה ביום השביעי צדק לך ולקוט', וכתוב בתריה 'יבוא עמלק'. הרי התבאר שבעוון חילול שבת בא עמלק.

31

והנה, האחרונים חולקים לגבי עיקר מצות זכירת עמלק, מה צריך לזכור: ה"מגן אברהם" (חיימן תרפ"ה) כתב שאפשר לצאת ידי חובת זכירת עמלק בקריאת היום בפורים, שהוא פרשת 'יבוא עמלק' (חיימן תרפ"ה) וזהו חולק וקורר ויחיינו מצות זכירת עמלק שיש לדבר עליה בכל יום חזר כלל בפזשת "יבוא עמלק".

36 ואולם, מדברי הרמב"ם (ספר המצוות, מצות עשה קפט) מבואר שלא זו הזכירה הנדרשת, אלא: "שציונו לזכור מה שעשה לנו עמלק מהקדימו להרע לנו, ושנאמר זה בכל עת ועת ונעורר הנפשות במאמרים להלחם בו", וזאת משום שעמלק בא

36

גוי להחטינו את ויוראל. וזהו הכעס הגדול על עמלק, כי גדול המחטיאו יותר מן ההודו, וזהו עשה את חטוננו מודם החטיא ואחר כך בא לזנוג, ולכן עייה חב"ה שנשריש שנאתו בקרבנו כדי שלא נתחבר עימו ונלמד ממעשיו הרעים. ואנו, נבאר את טענת ישואל לשיטתו: ילל על גיל אחת מן השיטוח הללו: לפי חשימה שצמד לחחות את עמלק, טענו ישראל שכיוון שעמלק בא על חילול שבת,

41

הט לו וידבריה לו צריך למנות את עמלק, כדי שנפחד תמי' מעמלק. ואם נאחר כדעת הרמב"ם, שצריך להשריש בליבנו שנאתו כדי שגא נכחו ממעשיו, וזה הנהיג טענת ישראל שכיוון שנזכור את השבת - ממילא לא יבוא עמלק!

46

והשיב להם משה, כי אין מצות זכירת עמלק רק לזכור מה שעמלק עשה או רק לזכור למחנות אותו, אלא נכלל במצוה זו גם לזכור מה היתה סיבת בואו של עמלק ויחיינו שיהיה לנו תעוררה וזלזול לזכור את השבת.

והמשל לכך: יש כוס של קונדיטון, שהוא תעורבת של יין ודבש ופלפלין, ויש כוס של חומץ, ושתי הכוסות באות לאותה מטרה, כי לפעמים הרפואה באה על ידי גמיעת המתוק ולפעמים על ידי גמיעת המר והחרוף, ואף כאן זוכרים את ידי גמיעת המתוק ולפעמים על ידי גמיעת המר של חילול שבת...

47

(6)